

Андрій Ігоревич ХВОСТИКОВ

аспірант кафедри митної справи та оподаткування,
Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця

ORCID ID: 0000-0003-1177-9761

E-mail: andrewhvastikov@gmail.com

МІЖНАРОДНІ ОРГАНІЗАЦІЇ СФЕРИ РОЗВИТКУ ТОРГОВЕЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ ТА ЇХ ВПЛИВ

Хвостіков, А. І. Міжнародні організації сфери розвитку торговельно-економічних відносин в аграрному секторі та їх вплив [Текст] / Андрій Ігоревич Хвостіков // Український журнал прикладної економіки. – 2020. – Том 5. – № 1. – С. 100–106. – ISSN 2415-8453.

Анотація

Розвиток міжнародних торговельно-економічних зв'язків – це унікальна можливість посилення конкурентних переваг країни, регіонів і окремих підприємств, розширення їхньої присутності на світових ринках. Тому створення інституційних умов, які сприяють розширенню міжнародних торговельних зв'язків в аграрному секторі, є найважливішою складовою стратегії економічного зростання України.

Мета статті полягає в обґрунтуванні інституційних засад міжнародних торговельно-економічних зв'язків в аграрному секторі України.

Результати. Розглянуто основні принципи й порядок здійснення зовнішньоекономічної діяльності та визначено основні елементи її інституційного забезпечення. Визначено архітектуру інституційного середовища забезпечення розвитку міжнародних торговельно-економічних зв'язків в аграрному секторі України на глобальному, національному і корпоративному рівнях. Обґрунтовано, що сучасна глобальна торговельна політика на ринку сільськогосподарських товарів формується на глобальному рівні не тільки в межах Світової організації торгівлі, але й Продовольчої і сільськогосподарської організації ООН і чисельних міжнародних товарних угод країн імпортерів і експортерів ринку. Доведено, що найбільш дієвим за впливом на стан міжнародної торгівлі сільськогосподарськими товарами є національний рівень регулювання, який виступає фундатором тарифних і нетарифних інструментів. Визначено, що Спільні міжурядові комісії з питань співробітництва є діючим інструментом, за допомогою якого держава може посилити просування продукції національних виробників на зовнішніх ринках і інтенсифікувати залучення іноземних інвестицій в економіку країни. На основі проведеного аналізу виокремлено головні інституції на корпоративному рівні: українські аграрні бізнес-асоціації; громадські об'єднання; галузеві професійні організації; аграрні компанії та агрохолдинги, фермерські господарства.

Ключові слова: інститути, міжнародні торговельні зв'язки, розвиток міжнародних економічних відносин, глобальний рівень, національний рівень, корпоративний рівень, аграрний сектор.

**INTERNATIONAL ORGANIZATIONS OF TRADE AND ECONOMIC RELATIONS IN THE
AGRICULTURAL SECTOR AND THEIR INFLUENCE**

Abstract

The development of international trade and economic relations is a unique opportunity to strengthen the competitive advantages of the country, regions and individual enterprises, to expand their presence in world markets. Therefore, the creation of institutional conditions conducive to the expansion of international trade relations in the agricultural sector is the most important component of Ukraine's economic growth strategy.

The purpose of the article is to substantiate the institutional foundations of international trade and economic relations in the agricultural sector of Ukraine.

Results. *The basic principles and the order of realization of foreign economic activity are considered and the basic elements of its institutional maintenance are defined. The architecture of the institutional environment for ensuring the development of international trade and economic relations in the agricultural sector of Ukraine is determined at the global, national and corporate levels. It is substantiated that the current global trade policy in the agricultural market is formed at the global level not only within the World Trade Organization, but also within the Food and Agriculture Organization of the United Nations and numerous international trade agreements of importing and exporting countries. It is proved that the most effective in terms of impact on the state of international trade in agricultural goods is the national level of regulation, which is the founder of tariff and non-tariff instruments. It is determined that the Joint Intergovernmental Commissions on Cooperation is an effective tool through which the state can strengthen the promotion of domestic producers in foreign markets and intensify the attraction of foreign investment in the country's economy. The main institutions at the corporate level are identified based on the analysis: Ukrainian agrarian business associations; public associations; branch professional organizations; agricultural companies and agricultural holdings, farms.*

Keywords: *institutions, international trade relations, development of international economic relations, global level, national level, corporate level, agricultural sector.*

JEL classification: F13; Q17

Вступ

Розвиток сучасних міжнародних торгівельно-економічних відносин характеризується посиленням науково-технічної кооперації та активізацією технологічного обміну. В цьому контексті важливого значення набуває формування інституційного середовища, що сприятиме не тільки розвитку національної конкурентоспроможності, але й поліпшенню економіко-політичних позицій країн-учасниць у глобальному економічному просторі. Детальний аналіз вихідних положень та висновків інституційної теорії показує, що використання в розвитку міжнародних торгівельних зв'язків концепцій інститутів, норм і правил здатне обґрунтувати напрями найбільш раціонального використання фінансових ресурсів для модернізації виробництва і стійкого економічного розвитку. Отже питання дослідження інституційних засад розвитку міжнародних торгівельно-економічних зв'язків України в аграрному секторі є своєчасними та актуальними.

Проблемою інституціоналізму займалися як вітчизняні, так і зарубіжні вчені, серед яких: А. Аузан, А. Васіна, Т. Желюк, Д. Норт, В. Мандибура, А. Мельник, Т. Попович, Дж. Ходжонс тощо [1–5].

У своїх роботах Д. Норт доповнює бачення економічної сутності інституту, вказуючи, що «це правила, механізми, що забезпечують їх виконання, і норми поведінки, які структурують повторювані взаємодії між людьми» [4, с. 73].

Разом з тим А. Аузан не розрізняє в рамках інституціональної концепції категорії «правило» та «норма», вважаючи їх синонімічними [1, с. 18].

Українські вчені А. Васіна, Т. Желюк, А. Мельник, Т. Попович під інституційним середовищем розуміють чіткий упорядкований набір інститутів, що визначають рамкові умови функціонування й розвитку економічних суб'єктів [3].

Мета й завдання статті

Виходячи з того, що інституційне середовище є найважливішим елементом в понятійному апараті сучасної інституційної економіки, метою роботи є обґрунтування інституційних засад міжнародних торгівельно-економічних зв'язків в аграрному секторі України.

Виклад основного матеріалу дослідження

Уряд України з метою розширення торгово-економічних відносин з країнами Євросоюзу і розробки раціональної зовнішньоторговельної політики, сформував інституційні засади здійснення зовнішньоекономічної діяльності. Основні принципи і порядок здійснення зовнішньоекономічної діяльності визначені в ряді Законів, указів Президента і рішень Уряду країни [6]. Досліджуючи зазначені елементи та актуальні наукові напрацювання, було визначено, що інституційне забезпечення зовнішньоекономічної діяльності включає такі елементи, як: суб'єкти, що регулюють ЗЕД; законодавче забезпечення (нормативно-правова база здійснення ЗЕД; міжнародні та державні стратегічні та програмні документи, угоди про транскордонне та міжнародне співробітництво); безпосередні учасники ЗЕД; інфраструктурне забезпечення ЗЕД.

Необхідно визнати, що структура інституційного середовища визначається різноманіттям типів інститутів, що визначають умови функціонування та розвитку суб'єктів господарювання. Провідна роль у впорядкуванні міжнародної торгівлі сільськогосподарськими товарами належить глобальним інституціям та національним системам регулювання. Але, сучасна глобальна торговельна політика на ринку сільськогосподарських товарів формується на глобальному рівні не тільки у межах Світової організації торгівлі (яка до того ж не належить до добровільних організацій), але й Продовольчої і сільськогосподарської організації ООН (FAO) та чисельних міжнародних товарних угод країн імпортерів та експортерів ринку.

Окрім цього, не слід й чітко розмежовувати політику протекціонізму та лібералізації, адже технологією досягнення цілей сталого розвитку спроможна стати політика збалансованого поєднання протекціонізму та лібералізації. Саме політиці обґрунтованого протекціонізму під силу як реалізувати національні економічні інтереси держав, так і сприяти консенсусу між ними на світовому ринку. Тому, потребує виділення й найбільш дієвий за впливом на стан міжнародної торгівлі сільськогосподарськими товарами, національний рівень регулювання, який є фундатором тарифних та не тарифних інструментів, чисельність яких невпинно збільшується.

Значний вплив здійснює на стан ринку й корпоративний рівень (ТНК). Тому, в умовах глобалізації світового господарства, в якому провідну роль починають грати міжнародні транснаціональні корпорації, інституційна модель держави знаходиться під впливом зовнішніх факторів. Це змушує національні економіки інтегруватися в систему формальних інститутів – міжнародних економічних відносин, в тому числі ратифікувати на своїх територіях конвенції міжнародних правових норм і правил [3].

Отже, з огляду на важливість структуризації інституційного забезпечення розвитку міжнародних торгівельно-економічних зв'язків будову інституційного

середовища розвитку міжнародних торгівельно-економічних зв'язків в аграрному секторі запропоновано розглядати на трьох рівнях: глобальному, національному та корпоративному.

На глобальному рівні діє достатня кількість міжнародних інститутів. Так, СОТ була створена з метою зняття обмежень в міжнародній торгівлі і регулювання торгово-політичних відносин держав-членів. Комітет з питань сільського господарства і агрокультури, який діє при СОТ, розглядає питання, що пов'язані з виконанням зобов'язань щодо внутрішньої підтримки сільського господарства, експортних субсидій, тарифних та інших квот, спеціальних сільськогосподарських захисних заходів тощо.

Слід зазначити, що членство України в СОТ стало суттєвим стимулом реформування національного торговельного режиму, дозволило розширити ринки експорту сільськогосподарської продукції. З іншого боку, лібералізація імпорتنих тарифів істотно позначилася на збільшенні імпорту в Україну окремих груп сільськогосподарських товарів.

В рамках СОТ до основних багатосторонніх документів, що регулюють питання з розвитку міжнародних торгівельно-економічних відносин в аграрному секторі, можна віднести: Угоду про сільське господарство (АА – Agreement on Agriculture), Угоду про пов'язані з торгівлею інвестиційні заходи (ТРІМС – Agreement on Trade-Related Investment Measures), Угоду про Субсидії та компенсаційні заходи (АССМ – Agreement on Subsidies and Countervailing Measures), Угоду про технічні бар'єри в торгівлі (ТВТА – The Technical Barriers to Trade Agreement), Угоду про процедури ліцензування імпорту (АІЛР – The Agreement on Import Licensing Procedures). Також слід зазначити, що в Україні підписані Торговельні угоди СОТ з обмеженим колом учасників – це Міжнародна угода про торгівлю молочними продуктами та Міжнародна угода про торгівлю яловичиною [7].

Необхідно акцентувати увагу, що Угода про сільське господарство стосується вирішення 3-х ключових питань: доступ на ринок (використання імпорتنих бар'єрів тарифного характеру для здійснення аграрного протекціонізму); державна підтримка сільського господарства (субсидії та інші програми, що спрямовані на збільшення або гарантування доходів фермерських господарств); експортні субсидії.

Слід зазначити, що угода ТРІМС, яка була підписана в рамках Генеральної угоди з тарифів і торгівлі (ГАТТ) за результатами Уругвайського раунду переговорів, забороняє державам-членам встановлювати обмежувальні заходи, що негативно впливають на іноземні інвестиції виробничого сектору. Що стосується угоди АССМ, то там прописуються обмеження для країн-членів СОТ «застосовувати певні види заходів для залучення інвестицій або впливати на діяльність іноземних інвесторів».

До найбільш відомих міжнародних організацій при ООН, що займаються питаннями розвитку міжнародних торгівельно-економічних відносин, відносять FAO (Продовольча і сільськогосподарська організація ООН), UNCTAD (Конференція ООН з торгівлі та розвитку), UNIDO Організація Об'єднаних Націй з промислового розвитку.

Так, FAO виступає в якості нейтрального форуму для вироблення політичних рішень і розвиває партнерські відносини з усіма зацікавленими в питаннях продовольства і сільського господарства сторонами з метою створення світу вільного від голоду. UNCTAD розглядає окремі економічні аспекти розвитку міжнародної торгівлі сільськогосподарськими товарами, а UNIDO займається питаннями допомоги країнам, що розвиваються, щодо використання міжнародної торгівлі для цілей економічного зростання.

Впливовою міжнародною організацією з питань розвитку міжнародних економічних відносин є ОЕСР (Організація економічного співробітництва та розвитку). Уряд України ефективно співпрацював з ОЕСР у рамках виконання Євразійської програми конкурентоспроможності, а власне проекту «Стратегія секторної конкурентоспроможності для України». Поглибленню співробітництва сприяли також проведення ОЕСР регулярних експертних оглядів, які мають прикладне значення через

рекомендаційний характер висновків. Так, огляд аграрної політики було здійснено у 2009 р., а огляд секторної конкурентоспроможності України, в тому числі в галузях сільського господарства і зеленої економіки – у 2011 р.

Європейська асоціація вільної торгівлі (ЄАВТ) є міжурядовою організацією, яка сприяє вільній торгівлі та економічній інтеграції в Європі. Її діяльність практично повністю зосереджена на забезпеченні функціонування Європейського економічного простору. Враховуючи те, що створення зон вільної торгівлі стало популярним трендом розвитку міжнародної торгівлі протягом останніх десятиліть, між урядом України та ЄАВТ було укладено Угоду про вільну торгівлю, яка вступила в силу з червня 2012 р., що сприяло не тільки розвитку міжнародної торгівлі товарами, в тому числі сільськогосподарськими, між країнами, але й зміцненню економічних зв'язків.

З метою створення сприятливого інвестиційного клімату в аграрному секторі та залучення інвестицій та кредитних ресурсів Урядом України проводиться системна робота з міжнародними фінансовими організаціями: Світовим банком, ЄБРР (Європейським банком реконструкції та розвитку) та Європейським інвестиційним банком. Так, в рамках співробітництва зі Світовим банком діє Концепція партнерства Світового банку з Україною на 2017–2021 рр., яка є спільною стратегією з Міжнародним банком реконструкції та розвитку. Позитивним моментом в контексті розвитку аграрного сектору є розробка проекту зі Світовим банком «Програма зниження ризиків інвестування в сільське господарство» (2018 р.). Що стосується ЄБРР, то він вносить вагомий вклад у розвиток аграрного сектору через фінансову підтримку місцевих та іноземних корпоративних клієнтів, тому діяльність даного банку стосується всього життєвого циклу сільськогосподарської продукції (від вирощування до продажу). Європейський інвестиційний банк також активно кредитує проекти підприємств України щодо розвитку аграрного сектору економіки.

IFAD (Міжнародний фонд сільськогосподарського розвитку) є також міжнародною фінансовою організацією, яка надає пряме фінансування та залучає ресурси для реалізації проектів у сфері сільського господарства в тому числі.

Важливу роль у розвитку міжнародних торгівельно-економічних відносин відіграють некомерційні організації, серед яких можна виділити:

FiBL (Дослідний інститут органічного сільського господарства), який сприяє проведенню досліджень і проектів, які допомагають фермерам підвищити продуктивність праці з урахуванням екологічних впливів. Результатом співпраці є впровадження проекту «Розвиток органічного ринку в Україні» (2012-2018 рр.);

IISD (Міжнародний Інститут Сталого розвитку), який є неурядовою організацією, що сприяє розвитку екологічної сталості на основі новітніх досліджень та партнерства.

Інституційними засадами співпраці між Україною та ЄС є Меморандум про взаєморозуміння щодо Діалогу з аграрних питань між Міністерством аграрної політики України та Генеральним Директоратом Європейської Комісії «Сільське господарство та розвиток сільської місцевості». В травні 2019 р. відбулося декілька важливих євроінтеграційних заходів з аграрних питань «Україна – ЄС», де було розглянуто особливості органічного виробництва, процеси моніторингу та контролю даного сектору в межах ЄС тощо. З метою розвитку торгово-економічних зв'язків з країнами ЄС, актуальними для аналізу є галузеві агропромислові асоціації Євросоюзу, серед яких слід виділити: Європейську Асоціацію виробників зернових та олійних культур, кормів, оливкової олії (COCERAL), Європейську федерацію виробників рослинної олії та білків (FEDIOL), Європейську бізнес-асоціацію виробників молока та молокопродуктів (EUCOLAIT), Європейську асоціацію виробників яєць (ECPA), Європейську асоціацію виробників і трейдерів птиці (AVEC).

Важливим інституціями розвитку міжнародних торгівельно-економічних відносин на національному рівні є: Департамент міжнародного торгівельно-

економічного співробітництва та європейської інтеграції (ДМТЕСЄІ) при Міністерстві економічного розвитку і торгівлі України та Департамент міжнародного співробітництва при Міністерстві аграрної політики та продовольства України. Слід зазначити, що Спільні міжурядові комісії з питань співробітництва (СМК) у контексті зміцнення торговельних зв'язків та освоєння нових ринків, є важливим та діючим інструментом міжнародного економічного співробітництва. Головною особливістю СМК є можливість представляти інтереси в економічних відносинах України на міжнародній арені. В цьому напрямі з метою підтримки національного бізнесу за кордоном та залучення іноземних інвестицій важливим завданням стає забезпечення сприятливих умов для участі національної економіки у світових торговельно-економічних процесах.

На сучасному етапі СМК становлять основу міжнародного інституційного механізму реалізації двосторонніх торговельних договорів України. Разом з іншими органами та інституціями СМК покликані забезпечити ефективну реалізацію міжнародних договорів і розвиток економічного співробітництва з широкого кола питань. Якщо проаналізувати досягнення та оцінити рівень домовленостей, слід зазначити, що в контексті розробки плану заходів конкретизовано напрями подальшого розвитку міжнародних торговельно-економічних відносин та підтверджена готовність щодо реалізації спільних довгострокових проектів у сферах, що становлять взаємний інтерес.

На корпоративному рівні важливими інституціями є: українські аграрні бізнес-асоціації; громадські об'єднання; галузеві професійні організації; аграрні компанії та агрохолдинги, фермерські господарства.

Слід зазначити, що діяльність Української аграрної асоціації спрямована не тільки захист інтересів вітчизняних сільськогосподарських виробників, налагодження відкритого діалогу між аграріями, органами влади, громадськістю та міжнародними інституціями, але й на забезпечення ефективності державної політики в питаннях розвитку аграрного сектору шляхом гармонізації українського законодавства із правовими нормами ЄС та спрощення правил ведення бізнесу. Діяльність іншої бізнес-асоціації, а саме Українського клубу аграрного бізнесу, охоплює практично всі процеси ведення бізнесу в АПК, що сприяє підвищенню ефективності роботи аграрних компаній.

Аграрний союз України є потужною громадською організацією АПК, метою функціонування якої є захист прав та інтересів аграріїв у державних та міжнародних структурах, нарощування виробництва сільгосппродукції та поліпшення її якості.

Висновки та перспективи подальших досліджень

Таким чином, міжнародні торгово-економічні відносини на сьогоднішній день існують завдяки загальній спрямованості країн на створення і підтримання різних інститутів, які формують торгово-економічні зв'язки між країнами. Такі інститути формують сприятливі умови для торгівлі між країнами, адже саме інститути виступають в ролі посередника укладання угод між країнами, проводять дослідження та узагальнюють статистичні дані у вигляді звітів, якими можуть користуватися всі країни. Міжнародні торгово-економічні організації можуть впливати на очікування країн у співпраці та на поведінку сторін. Багатосторонні інститути можуть також сприяти мирним відносинам між її учасницями, створюючи сприятливі умови взаємовигідного співробітництва в вигляді торгівлі країн. Такі міжнародні відносини загалом спрямовані на зміцнення ефективного розвитку економіки України, покращення соціально-економічних умов її функціонування, підвищення зайнятості населення.

Список літератури

1. Аузан А. Институциональная экономика: новая институциональная экономическая теория. М. : ИНФРА-М, 2006. 416 с.

-
2. Мандибур В. Інституційна архітектура власності та закономірності її функціонування. Інституційна архітектура та механізми економічного розвитку: Матеріали наукового симпозиуму. Х.: ХНУ, 2005. С.110–116.
 3. Національна економіка / А.Ф. Мельник, А.Ю. Васіна, Т.Л. Желюк, Т.М. Попович. К.: Знання, 2011. 463 с.
 4. Норт Д. Інститути і економічний ріст: історичне введення THESIS. Т. 1. Вип. 2. 1993. С. 69–91.
 5. Ходжсон Дж. Економічна теорія і інститути: Манифест сучасної інституціональної економічної теорії. М.: Дело, 2003. С. 23.
 6. Закон про зовнішньоекономічну діяльність. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/959-12>
 7. Офіційний сайт Міністерства аграрної політики та продовольства України. URL: <https://minagro.gov.ua/ua>
 8. Глобалізація та регіоналізація як вектори розвитку міжнародних економічних відносин : колективна монографія. Кол. авт.; за ред. О. А. Довгаль, Н. А. Казакової. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2018. 540 с.

References

1. Auzan, A. (2006). *Institucional'naja jekonomika: novaja institucional'naja jekonomicheskaja teorija*. [Institutional economics: a new institutional economic theory]. INFRA-M. Moscow. Russia.
2. Mandybura, V. (2005). *Instytutsijna arkhitektonika vlasnosti ta zakonirnosti ii funkcionuvannia. Instytutsijna arkhitektonika ta mekhanizmy ekonomichnoho rozvytku: Materialy naukovoho sympoziumu*. [Institutional architecture of property and patterns of its functioning. Institutional Architectonics and Mechanisms of Economic Development: Proceedings of the Scientific Symposium]. Kharkiv. Ukraine. KhNU, pp.110–116.
3. Natsional'na ekonomika. [National Economy]. (2011). / Mel'nyk, A.F., Vasina, A.Yu., Zheliuk, T.L., Popovych, T.M. Znannia. Kyiv. Ukraine.
4. Nort D. (1993). «Institutions and economic growth: a historical introduction» THESIS. Vol. 1. Issue 2, pp. 69–91.
5. Hodzhson Dzh. (2003). *Jekonomicheskaja teorija i instituty: Manifest sovremennoj institucional'noj jekonomicheskoy teorii*. [Economic Theory and Institutions: A Manifesto of Modern Institutional Economic Theory]. Delo. Moscow. Russia.
6. Zakon pro zovnishn'oekonomichnu diial'nist'. [Law on Foreign Economic Activity]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/959-12>
7. Official site of the Ministry of Agrarian Policy and Food of Ukraine. Available at: <https://minagro.gov.ua/ua>
8. *Hlobalizatsiia ta rehionalizatsiia iak vektory rozvytku mizhnarodnykh ekonomichnykh vidnosyn*. [Globalization and regionalization as vectors of development of international economic relations]. (2018). In Dovol', O. A., Kazakovoi, N. A. and et. (ed.) KhNU imeni V. N. Karazina. Kharkiv. Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 15.12.2019 р.